

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

УДК 321.01:323.172

Т. М. ТАТАРЕНКО

ОРГАНІЗАЦІЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПРОСТОРУ В КОНТЕКСТІ СИСТЕМНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Розкриваються структурні, функціональні особливості розвитку регіональних процесів в контексті проблеми державно-територіального будівництва та модернізації внутрідержавних стосунків. Обґрунтовується, що динамічний розвиток територіального простору є закономірною тенденцією соціально-політичного і економічного процесів, проявом сукупності певних стосунків, позицій, що відображають погляди на розвиток територіальної спільноти.

Ключові слова: регіональні процеси, територіальна спільнота, модернізація.

Татаренко Т. М. Организация жизнедеятельности территориального пространства в контексте системной модернизации украинского общества

Раскрываются структурные, функциональные особенности развития региональных процессов в контексте проблемы государственно-территориального строительства и модернизации внутригосударственных отношений. Обосновывается, что динамичное развитие территориального пространства является закономерной тенденцией социально-политического и экономического процессов, проявлением совокупности определенных отношений, позиций, которые отражают взгляды на развитие территориального сообщества

Ключевые слова: региональные процессы, территориальное сообщество, модернизация.

Tatarenko Tetana. Territorial space activity organisation in the context of ukrainian society system modernization

The author considers the structural, functional peculiarities of the regional processes development in the context of the state-territorial creation problem and modernizations of the inner state relations. Emphasered, that dynamic development of territorial space is the narural tendency of socio-political and economic processes, display of certain relations, positions which can reflect points of view for the development of association 's territorial.

Key words: regional processes, association 's territorial, modernization.

Сьогодні дослідження просторових соціально-територіальних систем набуває особливої актуальності. В умовах руху до інформаційного суспільства роль регіону як соціально-просторової одиниці підвищується, однак вони не є жорсткими системами та представляють конгломеративні структури¹. Найголовнішими залишаються соціальні характеристики територіальних систем, динаміка яких обумовлена не тільки стосунками регіонів та центру, але й стосунками різних полюсів цієї системи. Нездатність політичних структур на рівні держави запропонувати життєздатну програму інтеграції країни викликає незадоволення в суспільстві, що об'єднує або роз'єднує всі регіони.

Стрижневим для України є питання визначення орієнтирів щодо консолідації суспільства – курсу на міжрегіональну інтеграцію з урахуванням специфіки кожного регіону, запровадження та функціонального наповнення регіональної політики, яка б базувалася на загальнодержавних пріоритетах. Водночас у суспільному житті посилюється роль локалітетів, відбувається зміна старого принципу організації соціального життя особистості, регіони здебільшого виступають як суб'єкти політичного процесу, що зумовлює їх потребу до зміни статусу територіального простору, вибору оптимальної моделі регулювання територіального розвитку.

Із погляду загальної моделі політико-територіального аналізу політичного процесу необхідним елементом будь-якого суспільства, просторовою формою його життєдіяльності є територіальний простір. Звичайно в ідеалі територіальний устрій держави повинен відповідати об'єктивно сформованим територіальним спільнотам. Від системи організації територіального простору багато в чому залежить ефективність соціального відтворення в територіальних одиницях держави. У теперішній час форми територіального устрою як

унітарних, так і федеративних держав за всі їх відмінності будуються на тих самих принципах: автономія, децентралізація, місцеве самоврядування.

Територіальний устрій суспільства виступає як соціально-територіальна система суспільства, що містить у собі всю сукупність стійких (юридично оформлених) територіальних спільнот людей і стосунків між ними. У межах певної соціально-територіальної системи кожна територіальна спільнота здійснює свої функції: відтворення людини, участь у територіальному поділі праці і через нього в соціальному відтворенні в масштабах усього суспільства. Водночас територіальні спільноти відрізняються між собою за своєю внутрішньою соціальною структурою, рівнем її розвиненості, політико-юридичним статусом.

Складовою частиною системи соціальних відносин є відносини між територіальними спільнотами, які реалізуються у формі економічних, політичних, культурних та інших зв'язків між територіальними спільнотами. Змістом соціально-територіальних відносин є обмін діяльністю між територіальними спільнотами, що проявляються у процесі пересування людей, матеріальних і духовних цінностей, ресурсів по території.

Сутність соціально-територіальних відносин може розглядатися з погляду рівності прав і можливостей своєї праці у своїх інтересах. Реалізації цього принципу в соціально-територіальних відносинах перешкоджають територіальні відмінності в умовах життєзабезпечення матеріальними ресурсами, нееквівалентний обмін між територіальними спільнотами. Однією з умов розв'язання існуючих проблем виступає децентралізація управління, територіальне самоврядування. В умовах значних регіональних відмінностей, що наявні в Україні, перехід до нових політико-економічних умов підсилює територіальну нерівність. Втім, це обумовлює проведення продуманої державної політики територіального розвитку, спрямованої на створення умов для задоволення територіально диференційованих можливостей і потреб, розроблення моделі територіального розвитку, який являє собою такий режим функціонування регіональної системи, що орієнтована на позитивну динаміку параметрів рівня та якості життя населення, забезпечену стійким, збалансова-

ним і взаємонеруйнівним відтворенням соціального, господарського, ресурсного й екологічного потенціалів території².

Серед завдань територіального устрою України одне з головних – реформування територіального простору. Аналіз історичного досвіду державного будівництва західноєвропейських держав, програм регіонального розвитку дозволяє стверджувати, що для України, на наш погляд, найбільш прийнятним є територіально-автономний устрій держави, де суб'єктами виступають державні утворення територіального типу. Відтак важливо розробити і реалізувати принципово нову національну модель територіально-державного будівництва, визначити систему заходів, що дозволить досягти згоди інтересів між центром і регіонами, між регіонами. Варіативність моделей припускає різний рівень автономізації регіонів з урахуванням можливостей і особливостей територій, історичних традицій. Це допускає й існування територіально-політичної асиметрії у відносинах “центр – регіон”, а отже, і багаторівневе регіональне структурування держави.

Для розв'язання соціально-територіальних проблем сучасної України важливе значення має створення ефективного територіального самоврядування. Існуючі інститути місцевого самоврядування більш ефективні, якщо вони об'єктивно вписані в суспільне життя, систему влади й управління, сприймаються як об'єктивно чинний поділ влади по вертикалі, як розподіл повноважень владних органів на всіх рівнях, тобто місцеве самоврядування виступає як частина демократичної самоорганізації суспільства, як елемент загальної структури влади й управління. Однак проблема інституціоналізації місцевого самоврядування має розглядатися в комплексі взаємовідносин із виконавчою владою в центрі і на місцях. Виконавча вертикаль вибудована на основі чіткої ієрархії, а законодавча постійно перебуває у стані свого формування та змін, що дає можливість виконавчій владі диктувати свої умови формування місцевого самоврядування. Проте українське законодавство ще не створило необхідної правової бази, згідно якої територіальна спільнота могла самостійно розв'язувати свої соціальні проблеми за допомогою місцевого самоврядування.

Можна констатувати, що у процесі трансформації територіальної організації України визначились певні політико-правові питання, які потребують вирішення.

1. У проблемі вдосконалення територіальної організації України можна виокремити етапи, що характеризуються спадами і піднесеннями суспільного інтересу до територіальної організації, співвідношенням прикладних і фундаментальних досліджень і зміною існуючих концепцій у розвитку її теорії. Актуальність питань територіальної організації держави багато в чому визначається економічними перетвореннями, а також відсутністю методологічної бази, що ґрунтується на комплексному та міждисциплінарному підходах до дослідження.

2. Чинна система територіальної організації в принципі не суперечить поліетнічному складу населення України. Як свідчить досвід багатонаціональних держав, множинність критеріїв територіального розмежування між суб'єктами, їх внутрішня неоднорідність і взаємодоповнюваність виступають найважливішими умовами політичної стабільності. Крім того, необхідними засобами зниження напруженості є реформи, спрямовані на перерозподіл повноважень, компетенцій між центром і регіонами, органами державної влади та місцевим самоврядуванням: гнучкість форм забезпечення інтересів етнічних груп, їх розселення.

3. Розв'язання вже виявлених суперечностей між центром і суб'єктами ставить питання про вдосконалення територіальної організації України з метою її максимальної відповідності історично сформованим економічним районам. Умови і потреби соціально-економічного розвитку країни змушують шукати нові форми територіальної державної адміністративно-територіальної структури, що спираються на економічно сильні та відносно рівні за своїм потенціалом суб'єкти територіальної організації. Однак рух до нової моделі територіальної організації повинен здійснюватися поступово через створення нових економічних районів, державну підтримку вже діючих міжрегіональних асоціацій економічної взаємодії суб'єктів із подальшим формуванням нового складу суб'єктів територіальної організації та їх відповідного державно-правового оформлення.

4. Забезпечення стабільності територіальних меж не означає їх непорушності. Головними напрямками реформи територіальної організації промислово розвинених суб'єктів є укрупнення низових одиниць і формування більш великих територіальних утворень на основі одиниць муніципального й адміністративно-територіального

поділу; вдосконалення шляхів інвестування економіки територій, дотація та перерозподіл коштів, що обумовлюється просторовою відмінністю податкової бази і потреб населення на всіх рівнях відповідно до принципів територіальної справедливості. Найбільш загальний принцип перетворення мережі адміністративно-територіальних одиниць – їх суміжність, компактність, пропорційність, наступність, відповідність суспільній свідомості, економічна достатність, взаємодоповнюваність, гнучкість, адаптивність.

5. Територіальна організація України розглядається в основному з двох боків: по-перше, як частина сформованої соціальної структури, що у свою чергу підрозділяється на територіальні підсистеми, елементи і частини; по-друге, як розподіл території країни на певні частини з урахуванням історичної, правової природи, завдань і функцій держави, а також відповідні даному розподілу організація системи органів державної влади і місцевого самоврядування. Територіальна організація виступає як обов'язковий, необхідний елемент загальної організації держави.

6. Адміністративно-територіальний устрій суб'єктів стає важливою умовою реформування територіальної організації України загалом, що обумовлює процеси соціально-економічного розвитку, етнічного та національно-політичного розмежування, розподіл умов природокористування тощо. Якщо територіальна організація в основному відповідає територіальному поділу праці, тенденціям його розвитку та сформованим на цій підставі новим економічним інститутам, то їй відповідні територіальні утворення сприяють подальшому розвитку територіальної організації держави та політиці, що здійснюється.

7. Вплив територіальної організації на суспільний розвиток відбувається за кількома напрямками, співвідношення яких за їх значущістю може істотно варіюватися залежно від низки місцевих і загальнодержавних умов. Нині цей процес розвивається в умовах становлення нових суспільних відносин і супроводжується складними та суперечливими перетвореннями в політичній і соціально-економічній сферах, зокрема й у системі територіальної організації.

8. Доцільним уявляється внесення відповідних змін щодо прийняття закону про основи територіального устрою України. Розширення в правовому регулюванні засад автономії стосовно

територіальної організації дозволяє забезпечити необхідну уніфікацію законодавства і водночас належно враховувати економічні, географічні, національні та інші особливості окремих суб'єктів, що повинно бути зафіксовано в законодавчих актах. Напрямок на розвиток територіальної організації держави сприятиме зміцненню України, впорядкованості у розв'язанні територіальних питань. Вочевидь різноманіття та багатосторонність проблеми територіальної організації України припускає її подальше всебічне дослідження.

На рівні концептуального підходу проблеми, що розглядаються, важливе місце посідають питання етнополітичного характеру та їх регіональна специфіка. Зменшення міжетнічної напруженості передбачає переструктурування регіонального соціального простору і цілеспрямованих змін у міжетнічній соціокультурній дистанції. Параметри соціокультурної дистанції (антропологічний, етнолінгвістичний, політичний, комунікативно-мережний, традиційно-етнокультурний) впливають на зниження ступеня соціальної напруженості в регіонах завдяки цілеспрямованій зміні міжетнічної дистанції за кожним із параметрів. Важливу роль відіграє політичний параметр, що сприяє встановленню рольового балансу інших параметрів у міжетнічній соціокультурній дистанції, а отже, нормалізації відносин у регіонах і в країні загалом.

Історичний досвід свідчить, що зниження ступеня міжетнічної напруженості багато в чому пов'язане з переходом від ієрархічних до мережних форм організації етносоціального простору в межах певних історико-культурних регіонів. Здійснення такого переходу здебільшого залежить від цілеспрямованого впливу на міжетнічну соціокультурну дистанцію завдяки модернізації комунікативних мереж. Перехід до мережних форм організації етносоціального простору реалізується в регіональних утвореннях, соціальний простір яких формується шляхом інтеграційних процесів, що здійснюються за економічним, політичним, правовим, комунікативним напрямками. Однак такі простори були засновані на нинішніх соціально-політичних одиницях і орієнтовані на впорядкування зв'язків між ними. Національна політика, що реалізовувалась у попередні періоди в регіонах, не була орієнтована на зміну соціальної дистанції між регіональними суб'єктами і центром, тобто вона вичерпала свій інтеграційний потенціал.

Водночас політична організація соціокультурного простору обумовлена розташуванням у його межах відносно одне одного етнічних груп, їх внутрішньою структурою, яким у процесі суспільного розвитку притаманні перехідні стани. Насамперед можна виділити два основних напрями: 1) співвідношення “поліетнічність — моноетнічність”, що характеризує тип політичної інтеграції етносу і відповідно політичну систему, яка визначає форму соціально-політичного простору, можливості регулювання міжетнічних дистанцій (типовими за формою є “імперія”, “національна держава”, “регіональна держава”); 2) територіальний розподіл владних повноважень як важлива умова регулювання міжетнічних дистанцій у поліетнічних державах (“унітарна держава”, “автономія”, “федерація”).

Різні моделі організації соціального простору, зокрема і перехідні форми, опосередковано мають можливість змінювати міжетнічну дистанцію. Втім, дихотомічне протиставлення федеративної держави унітарній, демократії - авторитаризму як базових форм здійснення державної влади втратило свій інтерес, тому що в сучасному світі збільшується число “гібридних” країн. Сьогодні, коли держава набула соціально-політичних і правових форм устрою (чіткі державні кордони, верховенство закону), а також враховуючи характеристики сталих соціальних систем у світі домінують і демократичні, і авторитарні форми ієрархічної організації етносоціального простору. Напруженість здебільшого виявляється в проблемі територіальної організації влади (унітарна держава, автономія, федерація, конфедерація), що закріплює наявні етнокультурні дистанції.

Як показує практика, внутрішня територіальна структура унітарної держави має адміністративний характер, керування на місцях здійснюється чиновниками, котрі призначаються центральною владою. Досвід Франції свідчить, що на території унітарної держави може бути досягнута оптимальна дистанція між етнічною більшістю і меншиною. Проте, навіть у країнах із демократичним режимом і розвиненими традиціями місцевого самоврядування ця оптимальність не завжди стабільна: унітарний державний устрій містить потенціал для міжетнічної напруженості і конфліктів. Водночас у ряді унітарних держав адміністративна структура розвивається в напрямку федералізації (Італія, Іспанія). Іншою формою територіального устрою, що припускає самостійне управління якою-небудь

частиною держави, закріпленої законодавчо, є автономія. Зазвичай виокремлюють територіальну й екстериторіальну форми автономії. Найчастіше автономним статусом наділяються території, що етнічно відрізняються складом населення. Автономія надає право самим регулювати міжетнічну дистанцію. Інколи надання територіальної автономії сприяє розв'язанню міжетнічних суперечностей, переходу від ієрархічного принципу організації етносоціального простору до мережного. Наприклад, шведська автономія Аландських островів, що входять до складу Фінляндії. За своїми критеріями означена автономія наближається до статусу незалежної національної держави, при цьому на території Фінляндії зберігається фінсько-шведський етнічний паритет - фінська та шведська мови мають статус державних, тобто автономія прагне до крайніх форм свого виявлення.

Федерація, як форма державного устрою, забезпечує єдиний соціокультурний, політичний, правовий, економічний, інформаційний простір для всіх територіальних суб'єктів, котрі наділені обмеженим суверенітетом і водночас задовольняє місцеву специфіку та місцеві інтереси. Принцип суверенітету поширюється на федерацію загалом, а не на її суб'єкти, тобто зміна дистанції між ними допускається тільки в межах установленної структури цього простору. Більшість сучасних федеративних держав організовані не за етнічним принципом, а за територіальним (США, ФРН, Австрія, Австралія і т. ін.). Сучасні федерації, структура яких враховує етнічний чинник, має тенденцію до збільшення дистанції стосовно одне одного, що за будь-яких обставин супроводжується зростанням міжетнічної напруженості (Канада, Індія, Югославія та інші). Конфліктогенний потенціал федеративного устрою вище в країнах із недемократичним політичним режимом.

Таким чином, унітарну державу та територіальну автономію можна вважати ієрархічним типом організації етносоціального простору, федерацію – мережним. Держави з розвиненими демократичними політичними режимами відрізняються сталістю, здатністю до ефективного вирішення етнічних протиріч і конфліктів, що виникають. Разом із тим, у межах національної держави (з можливими варіантами її внутрішньої територіальної організації і національно-культурної політики в інтересах меншин) поки що не розроблено ефективних методів розв'язання проблеми оптимізації міжетнічної дистанції та зниження рівня міжетнічної напруженості.

Сьогодні політичний чинник дедалі більше впливає на формування в регіонах нового соціокультурного простору через оптимізацію міжетнічних дистанцій за встановленими параметрами. Це припускає розвиток інтеграційних процесів на новій підставі, яка відповідала б регіональній специфіці та сприяла встановленню міцних соціальних зв'язків усередині країни, зміні норм, що регулюють внутрішньополітичні відносини та функції основних соціальних інститутів. Це припускає і зміну принципів соціальних відносин, що затвердилися в суспільстві, на внутрішньонаціональному та міжнаціональному рівнях з урахуванням неоднорідності соціального середовища – культурно-історичної, етнічної, економічної, політичної. В умовах модернізації суспільних процесів прагнення до збереження колишніх форм і відповідних їм нормативно-ціннісних систем, принципів підтримки соціального порядку стає неправомірним, посилює внутрішню політичну (міжетнічну) напруженість. Тому спроби політичних лідерів зберегти незмінними колишні моделі інтеграції суспільства будуть неефективними.

Як доводить практика, в історії суспільства будь-які форми організації соціального простору на основі національної держави не зникають, а набувають нових форм із більш широким змістом його організації та утворюють відповідну культурну основу суспільства. Такими є так звані регіональні інтеграційні системи. Однак нині ряд проблем, нерозв'язаних на рівні національної держави, можуть бути вирішені на рівні так званої регіональної інтеграції, що являє собою особливу форму політичної організації соціокультурного простору.

На сьогодні відсутні задані форми регіональних інтеграційних систем. Рух до регіональної інтеграції можна уявити як послідовні процеси взаємного узгодження інтересів її учасниць, зниження напруженості між ними, що можна зробити завдяки цілеспрямованій зміні соціокультурних дистанцій за певними параметрами в бік їхньої оптимізації. Відтак, значення параметра міжетнічної дистанції залишається високим, незважаючи на всі спроби його нівелювання. Надалі виникнення міжетнічних напружень неминуче. Проте їх мінімізація можлива і передовсім залежатиме від політичного параметра оптимізації міжетнічних дистанцій у рамках регіону.

Політичний параметр міжетнічної дистанції може бути представлений через організацію влади, управління в регіоні, де прожи-

вають різні етнічні групи. Політичний параметр визначає міжетнічну дистанцію завдяки ієрархізації етнічних груп (надання їм різного статусу) або зрівнянню їх у статусі та правах. У сучасному світі розроблена змішана модель оптимізації міжетнічних дистанцій, яка заснована на статусній ієрархії і на принципах рівноправності. З погляду загальногромадянських прав, громадяни будь-якого етнічного походження рівноправні.

Значення параметра міжетнічної дистанції залишається одним із найважливіших, незважаючи на спроби її нівелювання в межах державної національної політики. Феномен етнічності й далі зберігається. Надалі наявність міжетнічної напруженості та конфліктів залежатиме від того, чи зможуть владні структури оптимізувати міжетнічні дистанції в межах держави. Насамперед, оптимізація міжетнічної дистанції за етнолінгвістичним і традиційним етнокультурним параметрами може сприяти формуванню такої форми інтеграційних процесів у регіонах, яка, по-перше, не порушуватиме автономії суверенітету їхніх складових, а по-друге, впливатиме на створення функціональних інтеграційних структур для міжрегіональної та внутрішньорегіональної діяльності задля стабілізації політичної, соціальної, економічної обстановки в регіоні. У реалізації таких цілей важливе місце має оптимізація політичного параметру міжетнічних дистанцій усередині регіону.

Оптимізація міжетнічної дистанції за політичним параметром припускає наявність загальних принципів правового регулювання розподілу повноважень між владними структурами держави і регіональними органами влади, а також на міжрегіональному і внутрішньорегіональному рівнях. Дані принципи містять у собі питання соціокультурного характеру, розв'язання яких спрямоване на посилення інтеграційних процесів, зниження рівня міжетнічних напружень, що є наслідком розбіжності інтересів регіональних суб'єктів, розподілу політичних повноважень між ними та загальнорегіональними органами. З метою оптимізації міжетнічної дистанції за політичним параметром, пропонуються такі напрями: 1) регіони-суб'єкти у своїх діях відмовляються від абсолютизації тенденції до дистанціювання; тут пріоритетне місце повинні мати регіональні інтеграційні процеси; 2) суб'єкти регіонів прагнуть до встановлення в регіоні загального простору (економічного, політичного, технологічного, пра-

вового, культурного, інформаційного, соціального), заснованого на оптимізації соціальної дистанції між складовими його одиницями; 3) внутрішніми чинниками формування такого простору стають програми регіонального розвитку, які спільно розроблені, прийняті та профінансовані при колективному контролі за їх реалізацією; програми можуть мати як загально регіональний, так і локальний характер; 4) при підготовці та реалізації програми відбувається спільна оцінка чинників інвестиційного ризику на підставі прогнозу оптимізації соціальних дистанцій між їх учасниками; 5) зовнішні чинники визначаються взаємодією регіональних структур зі структурами різних регіональних об'єднань; 6) регіони-суб'єкти прагнуть до утвердження ліберальних норм і конкурентного середовища в економіці, принципів демократії в політиці, формування в регіонах сучасної інституціональної структури, до розвитку місцевого самоврядування – все це буде сприяти оптимізації дистанції між ними; 7) установлюються правові принципи щодо розвитку національно-культурної та територіальної автономії; 8) розвиток інтеграційних процесів, розширення міжрегіонального співробітництва, створення регіональних об'єднань з урахуванням економічних особливостей історичних територіальних утворень, що сформовані, загальних інтересів їх подальшого розвитку, зміцнення регіональної ідентичності та регіональної самосвідомості, заснованих на взаємовпливі та взаємопроникненні етнічних культур.

Запропоновані напрями можуть бути прийняті як правові механізми оптимізації соціальних (міжетнічних) дистанцій за політичним параметром. Їх формування припускає цілеспрямоване регулювання етнолінгвістичного, традиційного етнокультурного параметрів, без урахування яких неможливо розробити загально регіональні програми соціокультурного розвитку, а також норми правового регулювання регіональних відносин.

У сфері політичної діяльності при формуванні автономних регіональних етносоціальних одиниць раціональний підхід набуває першорядного значення. Руйнування соціокультурних парадигм минулого не є випадковим, оскільки їх соціокультурні атрибути припинили існування. Характерні для колишніх умов і для спільної життєдіяльності людей, вони не можуть бути відроджені, тому що недієздатні в новому часовому просторі. Це особливо характерно для

суспільств, що прагнуть до модернізації. Для того, щоб склалися нові соціокультурні утворення і відповідні регулятивні механізми, потрібен час. Суспільство, що одержало державну незалежність, є складним, багатомірним, динамічним соціокультурним утворенням, яке складається з по-різному орієнтованих груп інтересів, кожна з яких має своє місце в соціальному просторі і переслідує власні інтереси. У такі періоди спостерігається посилення групової (етичної) згуртованості на рівні субкультур. Однак чим вище ступінь згуртованості в таких групах, тим більша ймовірність конфронтації між ними.

У суспільствах, що трансформуються, особливо загострюються проблеми особистісного та міжгрупового рівня, що пов'язані з питаннями соціальної ідентифікації, самовизначення членів суспільства, тобто в територіальних утвореннях можуть існувати різноспрямовані соціокультурні тенденції. На соціетальному рівні питання стоїть про необхідність конституціоналізації нового стану суспільства і його спільнот, про визначення напрямів їх подальшого розвитку, про формування нових атрибутів національної ідентифікації. В такій ситуації може спостерігатися загострення суперечностей у певних напрямках: щодо міфів, пов'язаних із традиційним історичним минулим; щодо збереження структурних зв'язків із попереднім політичним режимом; щодо модернізаційних процесів. Колишні соціальні інститути в цих умовах втрачають свою функціональність і перестають адекватно регулювати суспільні процеси. На соціально-груповому рівні через дисфункціональність соціальних інститутів посилюється напруженість, пов'язана з пошуком різними соціокультурними етнічними групами нового статусу. Формуються символи групової ідентифікації, кожен з яких намагається стати або загальним, або виправдати винятковість певної групи – політичної, етнічної, соціально-стратифікаційної, релігійної. На інституційному рівні одним із найважливіших засобів розв'язання проблемних ситуацій є державна, локальна політика зі спеціальним соціокультурним блоком. У нормативному сенсі вона є моделюванням певного соціального простору і кордонів, у межах яких соціокультурна дистанція між його складовими може змінюватися, але при цьому повинна зберігати форму, зручну для розвитку його одиниць.

На стосунки між соціально-політичними одиницями впливає соціокультурний простір з оптимальною дистанцією між їх складо-

вими елементами. Соціально-політична і етнокультурна дистанції можуть змінюватися, руйнуючи стійкість і цілісність соціального простору. Такі зміни викликають напруженість у стосунках між територіальними одиницями, етнокультурна дистанція порушується, підкреслюючи при цьому відмінності між ними. Навіть у разі досягнення взаємоприйнятних домовленостей, різноспрямованість позицій може зберігатися, отже, залишається і потенційне джерело відмінностей. Прагнення перетворити розбіжності на форму взаємодії, як правило, не дає позитивного результату, посилює сталі неміцні зв'язки. Відсутність контролю за розвитком регіональних процесів, їх взаємостосунків сприяє посиленню соціальної напруженості, порушує соціокультурну дистанцію і можливості взаємодії.

Практика свідчить, що не може бути вироблена єдина стратегія для подолання напруженості в регіонах, якщо відмінності не будуть братися до уваги, якщо не будуть встановлені прийнятні для всіх політичних суб'єктів відносини. Одним із механізмів врегулювання відносин є оптимізація соціокультурної дистанції між територіальними утвореннями. Проте близька дистанція між соціально-політичними одиницями становить небезпеку для більш слабкої одиниці її поглинанням із боку більш сильної, що може викликати конфлікт. Велика дистанція може призвести до протиставлення одиниць одне одному відносно позиції регіонального лідерства, що також може викликати конфлікт. У кожному конкретному випадку вирішується питання: збільшити чи зменшити соціокультурну дистанцію. При цьому соціокультурна дистанція є багатомірним утворенням, і близька дистанція за одним із вимірів (наприклад, мовним) може співіснувати з далекою за іншим (наприклад, за територіально-просторовим). Сама оцінка дистанції носить комплексний характер, і при її вимірюванні не можна обмежуватися тільки одним параметром, майже найважливішим.

Відносини і соціокультурна дистанція, які встановлені між регіональними одиницями, не залишаються незмінними, можуть переходити з однієї форми в іншу. Механізмом такої зміни стає цілеспрямоване виокремлення або подібностей, або відмінностей за кожним параметром, що визначає соціокультурну дистанцію, зокрема антропологічний, лінгвістичний, економічний, політичний, територіальний, історичний, культурний, конфесійний. Такий підхід

може здійснюватися цілеспрямовано чи спонтанно, залежно від інтересів сторін. Цілеспрямоване використання базових парадигм соціальної взаємодії повинне бути контрольованим, послідовним, враховувати ступінь готовності сторін до взаємодії і не залежати від спонтанних бажань учасників.

Отже, для встановлення взаємостосунків на між- і внутрішньо-регіональному рівнях із метою організації життєдіяльності соціокультурного простору необхідні передумови, прагнення учасників всіх сторін до взаємодій. Регіональні політичні суб'єкти повинні розробити стратегію взаємодії з урахуванням відмінності їх інтересів, існуючої між ними соціальної напруги. Така стратегія будуватиметься на основі тих складових, які об'єднують суб'єкти і які можуть бути базою для модернізаційних процесів розвитку суспільства.

Як ідеально-типова модель політичної інституціоналізації процесів може бути запропоноване регіональне об'єднання, що припускає рішення загально-регіонального значення, але при збереженні автономії учасників. Основними цілями об'єднання стають стабілізація політичної, соціальної, економічної обстановки в регіоні; створення цивілізованих економічних і політичних, культурних і соціальних умов для підвищення рівня та якості життя народів. Істотним інструментом цілеспрямованих і ефективних політичних дій такого об'єднання стає оптимізація міжетнічних дистанцій за виокремленими параметрами.

Таким чином, проблеми регіоналізму та регіональної політики мають комплексний характер, адже це передбачає здійснення цілеспрямованих організаційних, політико-правових, фінансово-економічних заходів. Формування в Україні децентралізованої держави, моделювання територіально-державного устрою з урахуванням природи регіональних/етнічних спільнот припускають дослідження трансформаційних процесів на регіональному рівні в контексті системної модернізації українського суспільства. Це обумовлює переоцінку поглядів у розумінні суті регіоналізму в політичній суб'єктивізації регіонів, існуванні міжгрупової взаємодії, що формується за етнічними – регіональними характеристиками. Визначенні проблеми в конструюванні міжрегіональних відносин потребують пошуку адекватної методології їх вивчення, освоєння культурних інновацій як умови якісних структурних змін у суспільстві.

1. *Регионоведение* : уч. пособ. / отв. ред. Ю.Г.Волков. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2002. – С.25. 2. *Лексин В.Н.* Государство и регионы: Теория и практика государственного регулирования территориального развития / В.Н. Лексин, А.Н. Швецов. – М. : УРСС 1997. – С. 27.

Tatarenko Tetana. Territorial space activity organisation in the context of ukrainian society system modernization

The author admits that transformation processes of the present time are the peculiarities of social life in Ukraine providing the outdated way of territorial space organization abandonment. Territorial state organization is a state law institute with the system of different territorial units which guarantee the state and social procedures, social and economic, political and spiritual needs of the population. The role of localities in the social life is intensifying; the old principle of social life organization is gradually changing.

It is proved that today there is a necessity to search new forms of the territorial system and the formation of new types of territorial units as the subjects of territorial state organization. It requires regional political and legal statues changes which endeavor to be the subjects of the political process that causes the territorial space changes by the mechanisms of territorial autonomy, the improvement of new interregional relations. It is underlined that key determinants of the state strategy development process are the points of the choice of the territorial development regulations optimal model, determination of the interregional integration policy taking into consideration all the regional peculiarities. All these points have become very important in Ukraine representing the main idea of the state reformation in general and actualized the domestic policy problems especially the relations between the center and the regions, the necessity for equal partnership between them and the regions in general.

The problem of the regional political system model is very important. The author proposes to consider the region as the subject of political space that is characterized by the institute changes, new formal and informal rules of the game in the territorial partnership providing a basis for gradual transformation of the regional system regulation into autonomic political systems. That is why the problem of the political system resilience in foreign relations, the actual territorial political system perception remains current.

The object of the research is territorial irregularities of the state characterized by domestic territorial peculiarities and differences in cultural, social and economic, geographic factors of political situation as well as the difficulties in the relations between center and regions. In political system of any state space the author searches the system relations taking into consideration hierarchy, complex and multilevel quality of inter-system and domestic relations. Such point makes it possible to search the vertical components in political space. Thus the tendency for territorial and political systems as the types of political system with territorial length peculiarity is formed.

The author reports that the region as the system can function in the conditions of different forms and principles of regulation. This fact provides the space for free sub-

jects which choose forms and types of the relations according to their idea of the organization and system of the territories and they can also have the right for legislative activity according to the norms of the state legislation, determine the constitutional norms realization mechanism and rules. The variety of the models admits different level of the regional autonomy with the consideration of territorial peculiarities that determining the existence of territorial and political asymmetry in the relations “center-region” as well as multilevel regional state structure. Regional structure is becoming important in political system making role, the value of regional point is increasing. In such situations we can admit that there is the decentralization of political power which is the direction in the system of territorial regulations providing all the territory state reorganization, regional and local self-government development.

Thus the problem of the territorial space organization is connected with the point state and territorial building that demands the construction of the state and territorial models with taking into consideration the balance of interests “center-regions” and it is proposed to use the multilevel management. An essential instrument of effective political actions of autonomic regional units can be the intercultural optimization with different options. The necessity of territorial and state structure with the regional ethnic communities modeling in the context of systemic Ukrainian society modernization is proved. This fact stipulates for the soul-searching in the regionalism understanding in political regional subjectivity, intergroup connection existence that is formed according to ethnic regional characteristics.

Key words: regional processes, association's territorial, modernization.

УДК 321.1

В. В. КОЛЮХ

ДЕПОЛІТИЗАЦІЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ ЯК СКЛАДОВА РЕФОРМИ СУДОУСТРОЮ В УКРАЇНІ

Попередньо схвалений Верховною Радою України 2 лютого 2016 року законопроект “Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)” аналізується під кутом зору деполітизації судової влади, що розглядається як унеможливлення впливу політичних партій та державних органів, які сформовані та діють за їх безпосередньої участі, на формування та функціонування органів судової влади.

Ключові слова: *судова влада, правосуддя, судоустрій, деполітизація.*

© КОЛЮХ Валерій Вікторович – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук Київського національного університету імені Тараса Шевченка